

Deborah A. Starr & Sasson Somekh (Editors). *Mongrels or Marvels: The Levantine Writings of Jacqueline Shohet Kahanoff*. Stanford California: Stanford University Press.

2011. 269 pages

טליה שיף*

ב-1958 התפרסמה בכתב העת קשת סדרה בת ארבע כתבות שכותרתה "דור הלבנטינים". הסדרה הייתה פרי עטה של ז'קלין כהנוב שנולדה בקהיר ב-1917, בת למשפחה יהודית מהמעמד הבינוני. כהנוב היגרה לישראל ב-1954 לאחר שגרה במשך שנים אחדות בניו יורק ובפריז, וכ-14 שנים לאחר שעזבה לראשונה את קהיר, עיר הולדתה. ב"דור הלבנטינים" גוללה כהנוב בפני הקורא הישראלי את חוויית ילדותה בקהילת המיעוטים של קהיר. היא כינתה את החוויה הזאת "לבנטינית" ותיארה אותה כחיים מפוצלים של מיעוט הקרוע בין עולמות תרבותיים בלי להשתייך אף לא לאחד מהם במלואו. המיוחד בכתבתה של כהנוב היה שאף שכתבה בעיקר בעבור קהל קוראים דובר עברית בישראל, היא לא כתבה על מודל החיים הלבנטיני במטרה לגנותו. היא אף לא כתבה עליו מתוך ניסיון להלל תרבות מיעוטים קוסמופוליטית שאינה אפשרית עוד בישראל. מטרתה המרכזית הייתה להציע את המודל הלבנטיני של זיקה בין-תרבותית כאדיאל לאומי שיש להכיר ולהוקיר. את מפעל חייה האינטלקטואלי הקדישה כהנוב למטרה זו. אל מול המשמעויות השליליות ששוויכו למושג בישראל של אותן השנים, כהנוב כתבה עשרות מאמרים בירחונים, בכתבי עת ספרותיים ובעיתונות יומית שהציבו את תרבות הכלאיים הלבנטינית של מי שיונק בעת ובעונה אחת מעולם התרבות המזרחי ומעולם התרבות המערבי כחלופה לתפיסה הציונית ההגמונית.

האנתולוגיה החדשה והמרתקת של כתבי כהנוב בעריכת ששון סומך ודברה א' סטאר היא האסופה השלישית והמקיפה ביותר של כתבי כהנוב שיוצאת לאור מאז מותה ב-1979. האנתולוגיה החדשה מאגדת מדגם מגוון ממסותיה ומפרקי ההתבוננות של כהנוב וכוללת מאמרי עיון ביקורתיים בצד רשמים אוטוביוגרפיים ופרוזה. מקצת החיבורים לא נכללו באסופות הקודמות, ואחדים יוצאים לאור לראשונה באסופה זו. חותם חשוב שהטביעו העורכים בקובץ הוא הפתיח הקצר שהוסיפו לכל מסה, שבו הם מביאים את עיקריה ואת ההקשר ההיסטורי והחברתי לכתבתה. בפרק המבוא העורכים סוקרים את חייה ואת עבודתה של כהנוב ומציגים בפני הקורא את מפעלה האינטלקטואלי העשיר. כפי שמיטיבים העורכים לציין, העושר שמאפיין את יצירותיה של כהנוב משתרע על פני תחומי עניין מרובים - מסות עיוניות בנושא לאומיות וזהות בצד חיבורים על תרבות, אוכל ושוויון מגדרי - והוא נותן ביטוי נאמן לחזונה הלבנטיני של כהנוב בדבר הפתיחות למגוון תרבויות ולחליפין רעיוני.

חשיבותה של האנתולוגיה הוא גם בכך שהיא הראשונה של כתבי כהנוב באנגלית. אף שאת רוב חייה הבוגרים בחרה כהנוב לחיות בישראל, היא מעולם לא הרגישה נוח בעברית, ומסותיה,

* בית הספר למשפטים והמחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת נורת'וסטרן, שיקגו

אף שיועדו בדרך כלל לקהל דובר עברית, נכתבו במקור באנגלית. כתבי כהנוב, הנגישים לראשונה בשפה שנכתבו בה, מציגים את המחברת בפני קהל קוראים רחב יותר. העובדה שנדרשו לכך יותר משלושים שנה מאז פטירתה מאירה את מיקום הכלאיים שתפסה כהנוב: חלק בלתי נפרד מהחברה בישראל, אך לעולם לא באופן מלא.

החיבורים באסופה מסודרים בסדר כרונולוגי לפי תוכנם: החלק הראשון כולל את רשמיה של כהנוב מחוויות ילדותה בקהילת המיעוטים של קהיר, והחלק השני כולל בעיקר את רשמיה מהחברה בישראל. סידור זה של כתבי המחברת מאפשר לקורא להתחקות אחר מוטיבים חוזרים בעבודתה ולעקוב אחר השינוי שחל בתפיסת הלבנטיניות שלה.

בחיבורים הפותחים את האסופה ומתמקדים בקהיר של ילדותה, כהנוב מתארת את חוויית התלישות שהייתה משותפת לה ולקהילת המיעוטים הלבנטינית שבה גדלה, קהילה שהיהודים היו רק חלק ממנה, שנבדלה הן מחברת הרוב המוסלמית והן מהשלטון הקולוניאלי המערבי, ושקיימה משא ומתן אמביוולנטי עם שניהם. בהקשר של קהיר, הלבנטיניות אינה מתנסחת כמודל של פלורליזם הרמוני אלא כזירה רוויית מאבקים בין עולם מזרחי שעבר סטיגמטיזציה ובין עולם מערבי הגמוני. כהנוב הפנימה את הסטיגמטיזציה על מזרחיותה ואת העליונות של תרבות המערב, ובכתביה מושגים כגון קדמה וחיילוניות נעשו זהים למערביות והוצבו בניגוד למסורת ודת ששויכו לחלק המזרחי של הדיכוטומיה. אלא שלאותו יחס של התנשאות מתלווה גם רגש של שותפות למזרח. לדוגמה, בחיבור הנדיר והמרתק "כזאת היא רחל" (Such is Rachel), שזיכה את כהנוב במקום השני בתחרות הסיפור הקצר שערך כתב העת *Atlantic Monthly* בארצות הברית וכעת נדפס שנית באסופה החדשה, כותבת כהנוב על אורח החיים המסורתי של סביה לא רק כמקור של בושה אלא גם כמקור של גאווה. אל מול הלעג של המטפלות האנגליות למראה המרושל של הסבים, כהנוב מבטאת רגש של קרבה לסביה ולעולם היהודי המסורתי שסימלו באורח חייהם. בחיבור זה מביעה כהנוב בעת ובעונה אחת את הערגה להרגיש שייכת לעולם היהודי של סביה ולנופים של מצרים, ואת כאב הידיעה שתמיד תיוותר זרה גם בתוכם.

קריאה בכתביה של כהנוב המקובצים באסופה זו מלמדת כי שאיפתה לא הייתה לפטור את היהודים מהלבנטיניות שלהם אלא לשחרר דימוי עצמי זה - של מי שחצוי בין עולמות סותרים - מהקונטציות השליליות שהתלוו לו בהקשר של חיים כמיעוט. כהנוב האמינה שבמסגרת חיים ריבוניים בישראל נוצרה לראשונה ההזדמנות לאמץ את דגם החיים הלבנטיני מתוך עמדה של כוח. ואולם, ניתוח משווה בין החיבורים הפותחים את האסופה שמתמקדים בלבנטיניות של קהילת המיעוטים בקהיר, לחיבורים בחלקה השני העוסקים בלבנטיניות של חברה ריבונית בישראל, מעיד על המתח המובנה בניסיונה של כהנוב להעתיק את דגם החיים הלבנטיני מקהיר לישראל. בחיבורים העוסקים בקהיר הלבנטיניות מתנסחת כדגם זהות חצוי בין עולמות מרובים, ואילו בחיבורים העוסקים בישראל הלבנטיניות מתנסחת כזהות אחידה המכילה את הריבוי בתוכה. דוגמה לכך היא החיבור "לבנטיני אמביוולנטי" (Ambivalent Levantine), שבו כהנוב מבקרת את הניסיון של הממסד הישראלי האשכנזי ליצור הפרדה בין מזרחים לאשכנזים בתחומי השכלה, עבודה ומרחב מחיה, וקוראת ליהודים לאמץ בגאווה את שורשיהם הלבנטיניים. אלא שכהנוב מביעה הסתייגות מכל מאבק בשם זהות מזרחית מהותנית. לטענתה, רק ניסוחה של הצעת זהות ישראלית כוללת

יוכל להציל את היהודים המזרחים משוליותם בישראל.

הניסיון של כהנוב להציב את הלבנטיניות כבסיס הזדהות כלל-ישראלי הוא גם המפתח להבנת יחסה האמביוולנטי לציונות. במסה שיועדה לשמש הקדמה לאסופה של כתביה שלא הספיקה להשלים ושנדפסת לראשונה באנתולוגיה זו, כהנוב כותבת כיצד המהפכה הציונית היא שלב חיוני בתהליך הבנייתו של העם היהודי והפיכתו מחברת מיעוט לחברה ריבונית, אך אינה שלב ממצה. לטענתה, הציונות סיפקה מסגרת קיום שתאפשר לטעת משמעות חדשה וחיונית בקיום היהודי, אך מרגע שהוקמה המדינה, צריכה שאלת הקיום היהודי לפנות את מקומה לשאלת הקשר של מדינת ישראל עם עמי האזור. בחיבור זה הצביעה כהנוב גם על השינוי שחייב לחול במבנה הפוליטי של מדינת הלאום הציונית. לדבריה, את הדגם של מדינת הלאום המערבית יש להחליף במבנה פוליטי רופף יותר שאינו מושגת על חיבור ישיר בין עם, שפה ומקום. ואולם, ממרחק הזמן אפשר להבחין כי המודל המדיני של ריבוי ופלורליזם היה מבוסס בהיבטים רבים שלו על אימוץ לא ביקורתי של הנרטיב הציוני הלאומי. למשל, כהנוב אמנם הבחינה בדמיון בין הקולוניאליזם האירופי בקהיר ובין היחס של הממסד האשכנזי למזרחים בישראל, אך לא הבחינה באלימות הדומה בין יהודים לפלסטינים.

כאמור, החלוקה שמשרטטת האסופה בין רשמי המחברת מקהילת המיעוטים בקהיר ובין רשמיה מהחברה בישראל מדגישה את המתח הטמון בעצם הניסיון של כהנוב לתרגם את המודל הלבנטיני ממסגרת קיום של מיעוט למסגרת קיום של חברה ריבונית. מתח זה הוא גם המפתח להבנת פרויקט הלבנטיניות של כהנוב ולהבנת הדרך שבה הוא נקרא בישראל של אותן השנים. במובנים רבים, פרויקט התרגום של כהנוב את הלבנטיניות מקהיר לישראל נגע בלב לכה של המחשבה היהודית-לאומית שביקשה אף היא לתרגם את דמות היהודי הגלותי לרמות היהודי החדש.

האנתולוגיה המרתקת של כתבי כהנוב בעריכת סומך וסטאר פותחת צוהר נוסף למפעלה האינטלקטואלי של המחברת ומאפשרת לקורא להתחקות אחר השינוי בתפיסתה את הלבנטיניות כפי שהוא מסתמן בכתביה. בכך תורמת האסופה לדיאלוג המתמשך שאנו כחברה נדרשים לקיים עם החלופה התרבותית והזהותית שמציעה כהנוב בחזונה הלבנטיני. חשיבותה של האנתולוגיה נובעת גם מהפרספקטיבה העכשווית שהיא מציעה לנו על מפעלה הספרותי וההגותי של כהנוב. במהלך שנות התשעים התעורר מחדש דיון ציבורי במושג הלבנטיניות ובמפעלה הספרותי של המחברת. התחקות אחר השיח החדש מגלה שנקודת המוצא של הדיון אינה עוד חברת מהגרים ששאפה לתרגם את הלבנטיניות לבסיס זהות של מדינה בהקמתה, אלא חברה ריבונית שמבקשת לחלץ את האפשרויות התרבותיות והחברתיות שפרויקט בינוי האומה טשטש והשכיח, ושרואה ברעיון הלבנטיני דרך להיזכר בהזדמנות היסטורית שהוחמצה, ולא דווקא מרשם לפתרון בעתיד. האנתולוגיה החדשה יוצאת לאור מעט לאחר סיומו של גל הפרסומים של שנות התשעים וראשית שנות האלפיים. מבחינה זו היא מציעה לקורא של ראשית העשור השני של המאה ה-21 מעין פרספקטיבה שמאפשרת קריאה כפולה: גם דרך עיניה של כהנוב וגם בעיני פרשניה המאוחרים.